

Остафійчук Л. А.

*доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ КЛІЄНТА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після випробування пандемією COVID-19, наша держава отримала безпрецедентний виклик своєму існуванню у вигляді військової агресії російської федерації, а на додаток ракетний тероризм по відношенню до мирного населення на всій території України. Гібридна війна зумовила негайне переформатування життя суспільства виходячи із пріоритету фінансування потреб оборони і збройних сил. Однак в перспективі нас очікують довгострокові наслідки війни, починаючи від відновлення сектору енергетики і розмінування територій до подолання безробіття і бідності. Адже багато людей втікали з-під обстрілів, залишаючи не лише робоче місце, але й житло, майно, тобто все. І більшості з них фактично не має куди повернутися. Без перебільшення зазначимо, що жодна демократична держава світу не стикалася із подібним. Тому зарубіжного досвіду вирішення подібних проблем марно шукати. Історію «виживання» державних та недержавних інституцій в умовах воєнного стану, як власне і самих себе, доводиться досліджувати вперше. Отже, виділення проблемних питань в діяльності адвоката і адвокатури, а також дослідження шляхів їх вирішення у період дії воєнного стану є актуальним.

Відмітимо, що наразі є декілька праць присвячених різним аспектам досліджуваної нами теми. Особливості функціонування адвокатури України в умовах військового стану висвітлені у статті Ю. В. Оніщика, які автор умовно поділяє на організаційні та гуманітарні. Також, у статті висвітлено участь НААУ в обговоренні проектів законів, які стосувалися професійних прав і гарантій адвокатської діяльності. У підсумку автором запропоновано на законодавчому рівні регламентувати напрямки діяльності адвокатури в умовах воєнного стану, однак конкретних пропозицій не надано [1].

Досвідом практичного вирішення проблемних питань, з якими зіткнулись адвокати в умовах воєнного стану, поділилася адвокат А. Сербіна. В її праці розглянуто такі важливі напрямки, як: участь адвоката в судових процесах, слідчих діях; виконання адвокатом узятих зобов'язань перед клієнтом (представництво інтересів, здійснення захисту, повернення оригіналів документів тощо); доступ до матеріалів судової справи; відносини з податковим органом; відносини з органами адвокатського самоврядування; мобілізація, залучення до трудової повинності; відносини з найманими працівниками [2].

Групи сучасних проблем, з якими стикаються адвокати, виділила М. О. Кравченко, зокрема: 1) морально-етичні (дилема щодо захисту російських військовополонених); 2) психологічні (почуття тривоги, нервування через воєнний стан тощо); 3) правові (зміни у законодавстві); 4) організаційні (зміна формату роботи підприємств та установ, дистанційний характер спілкування); 5) фінансові (підвищення цін на пальне, комунальні послуги тощо) [3, с. 543].

Разом з тим, у науці і практиці не досліджувалися питання становища клієнта у відносинах адвокат – клієнт в умовах воєнного стану. Наприклад, питання: що робити клієнту, якщо з його адвокатом втрачений «зв'язок» (у широкому розумінні цього слова) внаслідок таких чинників, як: евакуація в безпечне місце за межі України чи внутрішнє переміщення, мобілізація, зникнення безвісти за особливих обставин, колабораціонізм, загибель, смерть. В цьому контексті відмітимо, що понад 6,6 млн осіб в Україні є внутрішньо переміщеними [4]; кількість біженців з України, зареєстрованих для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах захисту в Європі, станом на 29 червня 2022 р. становила 3,57 млн. [5]; український кордон з росією та білорусією перетнули відповідно 1,41 млн та 16,66 тис. осіб. [5]. Це без врахування українців, які переїхали до країн Північної та Південної Америки, Середньої Азії та ін. За повідомленням Голови НААУ, РАУ Л. Ізовітової, станом на 1 серпня 2022 р. з початку війни в Україні загинули 10 адвокатів [6]. Проте, статистики скільки адвокатів змушені були виїхати за кордон чи є внутрішньо переміщеними особами внаслідок воєнних дій тощо – не має. Не має інформації про те, що було зроблено зі справами клієнтів загиблих адвокатів, кому вони були передані і чи були передані взагалі. Заступник Голови НААУ, РАУ В. Гвоздій повідомив, що станом на 1 серпня 2022 р. в ЄРАУ зареєстровано майже 65 тисяч адвокатів, з них 46,5 тисяч – здійснюють діяльність, а 36,2 тисячі адвокатів – зареєстровані та активно користуються послугами в онлайн-кабінеті. [6] Тобто, навіть за умовними підрахунками від 18,5 до 28,8 тисяч адвокатів діяльність не здійснюють. Хоча ці цифри не свідчать про те, що у минулому році цими адвокатами адвокатська діяльність теж не здійснювалася. Не ведеться статистика випадків, коли клієнт й адвокат опинилися на значній відстані один від одного, а також і від суду, де розглядалася справа. Звісно, за умови наявної реальної загрози життю та здоров'ю клієнта і його адвоката на першому плані безпека. А з іншого боку – норма закону, що у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та обмежені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Отже, якщо адвокат не може далі представляти клієнта через наведені обставини, потрібно вирішувати питання про заміну адвоката або про залучення адвоката на окремі дії.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) та Правил адвокатської етики розірвання договору,

зміни до договору та припинення договору відбуваються в тій самій формі, як і сам договір. В основному – це письмова форма правочину. Адвокат зобов'язаний повернути оригінали документів та інші документи, які були створені під час виконання доручення клієнта. Як реально це зробити, якщо змоги побачитись не має, а на додаток до цього, внаслідок воєнних дій знищений офіс адвоката й документи адвокатських досьє? Щось адвокату вдасться відновити шляхом отримання дублікатів чи шляхом встановлення фактів через суд, використовуючи всі надані можливості, аби клієнт міг реалізувати свої права. Крім цього, адвокат має повідомити клієнту про стан виконання його доручення, прозвітувати про виконану частину роботи та вартість фактично наданих послуг, за потреби повернути частину гонорару. А якщо адвокат зник безвісти за особливих обставин, виявився колаборантом чи загинув? Хто в цьому випадку буде розривати договір, повертати документи клієнту, звітувати про стадію виконання доручення тощо? Не вирішеним залишається й питання про порядок передачі документів адвокатського досьє від одного адвоката – іншому, особливо у випадку смерті адвоката. Зрозуміло, що адвокатським бюро та адвокатським об'єднанням ці питання процедурно вирішувати простіше аби новий адвокат мав змогу належним чином продовжити роботу попереднього адвоката, аніж адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально.

Ми дійшли до розуміння того, що все має скануватись та зберігатись на захищених електронних сервісах. Для вирішення цих питань у нагоді мають стати обlačні сервери зберігання інформації. Можливо, у цьому ракурсі НААУ слід розвивати ідею розширення функціоналу Особистого онлайн-кабінету адвоката та пов'язаних із ним сервісів шляхом формування адвокатом он-лайн матеріалів справ про надання правової допомоги клієнту, особливо, коли ця справа є судовою.

Адвокатура є інститутом суспільства, який охоплює всі форми, засоби, а також механізми функціонування, організації та взаємодії адвокатів як спільноти осіб, що виконує надважливу роль – правозахисну. Закон не містить визначення завдань НААУ, водночас містить перелік завдань адвокатського самоврядування, для забезпечення реалізації яких діє НААУ. Відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону, до завдань адвокатського самоврядування належить створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності [7]. Згідно із п. 2.2. статуту НААУ, для досягнення своєї мети НААУ також ставить перед собою завдання створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; сприяння розвитку та вдосконалення правової допомоги в Україні [8].

Отже на часі розглянути такі питання: 1) створення корпоративної електронної пошти для безпечного обміну документами; 2) можливості розміщення матеріалів справ (адвокатського досьє / його частини) в сканованому вигляді в Особистому онлайн-кабінеті адвоката на максимально безпечних серверах, з наданням можливості перегляду матеріалів

справи клієнту з яким укладено договір про надання правової допомоги; 1) внесення доповнення до Правил адвокатської етики щодо процедури припинення договору про надання правової допомоги в разі смерті чи зникнення безвісти за особливих обставин адвоката та порядку передачі документів адвокатського дос'є від одного адвоката – іншому; 4) доповнити ст. 29 «Припинення, розірвання договору про надання правової допомоги» Закону частиною 3 наступного змісту: «Дія договору про надання правової допомоги припиняється у разі смерті адвоката або набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім чи про оголошення його померлим»; 5) наділити Ради адвокатів регіону правом вирішення питання щодо передачі справи в разі смерті чи зникнення безвісти за особливих обставин адвоката іншому адвокату на підставі відповідного звернення клієнта та надання підтверджуючих документів про укладення договору про надання правової допомоги, про що доповнити частину 4 ст. 38 Закону; 6) розглянути питання побудови в майбутньому мережевої структури «ІТ-адвокат України».

Список використаної літератури:

1. Оніщик Ю. В. Організаційно-правові засади діяльності адвокатури України в умовах воєнного стану. Російсько-українська війна (2014–2022 рр.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти : Наукова монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing». 2022. 1421 с. С. 1235-1239. URL:<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-154>

2. Сербіна А. На захисті прав адвокатів у період дії воєнного стану. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2022. № 3-5 (81). С. 25–36. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/2022-06-01-v-snik-3-5-2022_62975af575988.pdf

3. Кравченко М. О. Сучасні виклики в адвокатській діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 541-545. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/132>

4. Ані грошей, ані джерел доходу. 60% внутрішніх переселенців втратили роботу – дослідження. *Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/skilki-vnutrishnih-pereselenciv-zalishilisya-bez-roboti-ta-bud-yakih-dzherel-dohodu-doslidzhennya-50260732.html>.

5. Статус тимчасового захисту в Європі отримали 3,6 мільйона біженців з України, – ООН. *Бізнес Цензор*. URL: <https://biz.censor.net/n3351537>

6. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2022. № 7-8 (83). 96 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyky/2022-08-26-v-snik-naau_6308dc602c938.pdf

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

8. Статут Національної асоціації адвокатів України: рішення установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/>

uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf.